

Individuální analýza rozhovoru

I. Úvod – zaměření výzkumu

Cílem našeho výzkumu bylo porozumět specifické životní situaci mladých nezaměstnaných lidí. Svůj zájem jsme zaměřili na skupinu středoškolských a vysokoškolských absolventů, jejichž pracovní život se z nejrůznějších důvodů uspokojivě nerozběhl – tj. neměli stálý pracovní poměr alespoň 3 měsíce a ocitly se tak v situaci, kdy delší dobu (minimálně šest měsíců) pobíraly podporu v nezaměstnanosti a sociální dávky. Vlastním předmětem zkoumání pak byla míra, s jakou naši nezaměstnaní konverzační partneři pocítovali nebo nepocítovali symptomy sociální exkluze a případné omezení jejich sociálních sítí. Výzkumné otázky jsme rozdělili do třech základních témat: 1. Jsme zjišťovali jak se žije absolventům na podpoře – cílem bylo získat konkrétní informace hlavně o výchozí situaci jedince, o jeho rodině a ostatních sociálních sítích a o jeho zkušenostech s formálními institucemi (Úřad práce, Česká správa sociálního zabezpečení). 2. Další okruh otázek byl zaměřen na prožívání a interpretaci nezaměstnanosti. 3. V posledním tématu jsme se snažili identifikovat strategie zvládnutí nezaměstnanosti, představ konverzačních partnerů o jejich budoucnosti, aspirace na případné budoucí zaměstnání apod.

II. Analýza

Výchozí situace, rodina, vrstevníci

Důležitou součástí rozhovoru bylo zmapování životní (s ohledem na finanční, bytovou situaci a rodinné a partnerské vztahy) situace jedince v průběhu nezaměstnanosti také krátce před tímto obdobím. Moje komunikační partnerka byla absolventkou Filozofické fakulty MU (oboru religionistika – filozofie) po dokončení studia byla půl roku nezaměstnaná, v současnosti pracuje na manažerském postu v neziskové organizaci. Protože komunikační partnerka žila v období nezaměstnanosti ve společné domácnosti s rodiči, ekonomická stránka nezaměstnanosti se jí tedy vůbec nedotkla - nepocítovala podle svých slov nějakou finanční nebo bytovou nouzi. Ze strany rodičů komunikační partnerka vnímala významnou materiální i psychickou podporu.

...naši, až je to takový trochu blbý, tak byli vždycky hrozně tolerantní a vždycky nás nechali, ať si děláme co chceme a...

... naši mě podporovali. A když jsem byla nezaměstnaná, tak samozřejmě nebyli rádi, ale taky mě hrozně podporovali nebo se snažili mně v tom pomáhat

V průběhu rozhovoru se komunikační partnerka pak několikrát zmínila o své rodině i z hlediska motivace najít si práci. Vyjádřila se v tom smyslu, že materiální podpora ze strany rodičů ji poněkud nemotivovaly k hledání práce, nebo k aktivní přípravě na zaměstnání během dokončování studia.

...takže to bylo pro mě jednodušší, že jsem měla u nich zázemí a nemusela jsem dávat náky peníze za bydlení, že jsem vlastně u nich všechno měla, jídlo a takový věci, takže to bylo bezvadný...jenže člověka to možná pak nenutí, že to není ta hrozný pro něho, když se má o něho kdo starat...

Ohledně rodinné situace komunikační partnerka dále uváděla, že rodiče také nedokázali s hledáním práce prakticky pomoci. Vysvětlovala to tím, že rodiče, kteří pracují v jiných oborech, neznají pracovní problémy absolventů humanitně zaměřených oborů.

Tak rodiče určitě ne, ty se v tom vůbec nevyznají, ti mají nějaký svoje stálý zaměstnání...a...a...zase je úplně jinačí...mamka je doktorka a tatka je zas učí někde na učilišti, takže ti by mě nějak ani neuměli pomoci, ani v tom jejich oboru bych stejně nemohla a pracovat, takže to nešlo, takže spíš ti kamarádi, co na tom byli podobně jak já, co už měli třeba podobnou zkušenost, tak tak navzájem. Nebo jsem pomáhala těm kamarádům třeba s grantama nebo takový věci, tak že mně nabídli aji nějaký věci, částečně...někdy práce, ale nebyly to takový stálý a bylo to za málo peněz. Takže hlavně ti kamarádi mě pomáhali.

V období nezaměstnanosti se komunikační partnerka rozešla se svým partnerem, což dávala do souvislosti právě se svou nezaměstnaností, podrobněji se tomuto problému budu věnovat dále v analýze.

Ohledně inspirace vrstevníky komunikační partnerka uváděla, že spolužáci z vysoké školy měli s hledáním práce podobné problémy. Komunikační partnerka opakovaně dávala svou situaci do souvislosti s jejím vzděláním humanitního typu, pro které neexistuje na pracovním trhu vhodné uplatnění.

...u těch lidí jako z Fildy, jako těch případů, že ty lidi dlouho hledají tu práci byla většina. Alespoň nejmín tři měsíce jako každé tu práci hledal...

Zkušenost s formálními institucemi

Komunikační partnerka v průběhu celého rozhovoru odpovídala na otázky po zkušenosti s formálními institucemi se zjevnou nechtí. Svou zkušenost označovala jako nepříjemnou a nechtěla se zmiňovat o detailech jednotlivých návštěv například na Úřadu práce a apod. Kontakty s Úřadem práce a Českou správou sociálního zabezpečení chápala jako nutné zlo. Návštěvy na těchto úřadech ji frustrovaly – na jedné straně to byl nevstřícný přístup úředníků,

No tak ti úředníci jak kteří, prostě zas nemůžu říct, že by to bylo jako obecně, nebo úplně špatný a všichni byli hrozní, ale je fakt, že tam převažovalo takový to nepříjemný prostředí...Že je to vidět, že je to nebaví ta práce, nebo že je to nezajímá nějak konkrétní člověk, že seš pro ně jenom nějaký případ a tak s tebou aji jednají. Tak je jedno...no tak je to taková degradace, že člověk nějak dodělá tu vysokou školu a myslí si, tak hurá mám vysokou a tak...a pak přijde na ten úřad a tam s tebou jednají jako se všema co tam chodí jo, jako všichni co jsou na dávkách nějak dlouhodoběji a tak, takže se přiřadíš k nim a oni prostě žádný rozdíl mezi tebou a jima třeba nedělají, tak je to takový nepříjemný. Že tě to...že jsem tam samozřejmě nechodila ráda, že jo, to ne. Připadala jsem si jak magor a oni se tak k tobě taky chovají

na druhé straně jí byla nepříjemná společnost ostatních nezaměstnaných lidí čekajících na úřadech. Kontakt s ostatními sociálně slabšími lidmi zřejmě komunikační partnerce způsoboval pocity méněcennosti a připomínal jí tíživé stránky života bez zaměstnání.

...a to je to takový nepříjemný prostě čekat tam, mezi těma lidma...na tak, někdy je to takový ubíjející, zároveň s tím, že ještě tu práci nenacházíš...

...ale stejně to ti pak už stejně nepřide že máš nákou vysokou školu, to si přijdeš...jako úplnej magor. Negativně komunikační partnerka hodnotila také aktivitu (respektive neaktivitu) Úřadu práce ohledně nabídky práce. Po celou dobu nezaměstnanosti jí ÚP žádnou odpovídající nabídku práce neposkytl. Ostatně komunikační partnerka to ani neočekávala (opět – jak zdůrazňovala - vzhledem k jejím vzdělání) a radši se spoléhala na vlastní aktivitu.

Oni mě poslali jenom na tu stáž, jako v rámci toho, což jsem, teda pak odmítla, protože fakt to bylo hrozný a to nemělo žádný přínos nějak, to nemělo vůbec nic. To bylo úplně o ničem a hlavně jsem tam neměla vůbec vlastně co dělat. Takže to bylo takový, že jsem si říkala, co budu tady trčet, radši si budu dělat něco svýho, nebo budu nějak si sama hledat tu práci. Takže oni mě teda nic nenabídli

Tak jsem ani nečekala, že se bude dat spolehnout, že jo, tak s tím oborem, takže co hledat něco

Svou nezaměstnanost komunikační partnerka dávala velice důrazně (několikrát se k tomuto tématu v průběhu rozhovoru sama vrátila) do souvislosti s humanitním vzděláním, které nemá praktické uplatnění na trhu práce. Částečně za tuto situaci činila zodpovědné rodiče, vyjádřila se, že jí rodiče dostatečně nedokázali pomoci s výběrem studijního oboru. Kriticky se vyjadřovala také ke studované vysoké škole, která svoje posluchače ani v nejmenším na pracovní praxi nepřipravila. Uvítala by větší aktivitu školy – např. zařazení do výuku nějakých doplňkový praktických předmětů. Komunikační partnerka ale také uváděla, že za nezaměstnanost si může do jisté míry i sama. Při studiu si možnost nezaměstnanosti nepřipouštěla a nesnažila se nijak aktivně na budoucnost po škole připravovat budováním určité kariéry či sbíráním pracovních zkušeností.

No tak prostě ti profesori jsou zaměřeni na ten svůj obor a v tom si nějak bádají a zkoumají a jako co...je to nezajímá, že by měli někoho připravovat na něco...kdo si prostě vybral tyhle obory, tak je má studovat a neskuhrat...

Prožívání nezaměstnanosti

Komunikační partnerka hodnotila období nezaměstnanosti v negativních termínech, jako období nejistoty spojené s poklesem sebevědomí.

Mně to přijde, že mě to tak vyražuje z té společnosti, jo, to že člověk prostě sám tu práci nemá a seš jako hrozně mimo a fakt ztrácíš třeba hlavně kvůli sobě, ne ani tak kvůli těm ostatním lidem, ale ztrácíš tu návaznost na to okolí a ty kamarády nějak, protože oni...spíš jakože nemáte o čem mluvit. Nemáte něco, co vás spojuje...člověk je najednou hrozně sám...

Třeba ty tři měsíce není tak hrozný, čtyři, pořád si říkáš, že tak dlouho to hledá každej...když to potom potká tebe tak...tak vidíš že to je, že ty tři měsíce už jsou strašně moc, jak se ti to nedaří, jak tě všude odmítají, hrozně často aji to chování těch firem, že ti nedají prostě ani vědět, že tam musíš pak volat sám, jak to jako dopadlo. Tak jasně, to je pak strašně nepřijemný.

Svůj pokles sebevědomí dávala komunikační partnerka do souvislosti s určitým omezením sociálních vztahů – tedy úplným přerušением nebo alespoň částečným rozvolněním kontaktů s bývalými spolužáky (ze střední školy) a přáteli.

je to takový, že spoustu lidí od nás z gymplu měli už děti a rodinu a ty lidi, no tak už mě ani nelákalo tam chodit, takže když jsem byla nezaměstnaná, tak prostě co tam budeš, všichni budou vykládat jakou mají rodinu, jaký mají zaměstnání...a když seš nezaměstnaný, tak jsem ani neměla chuť tam chodit.

Dále v rozhovoru pak komunikační partnerka uváděla, že v průběhu nezaměstnanosti v podstatě žádné skutečné přátele neztratila.

...já nemůžu říct, že bych vyloženě ztratila nějaký přátele při té nezaměstnanosti, to se tak zase nedá říct...

Nejednalo se také o skutečnost, že by pocítovala od svého okolí negativní odstup, spíše její vlastní nízké sebehodnocení jí problém nezávazně společensky konverzovat apod. Ve společnosti svých, převážně zaměstnaných, vrstevníků se proto necítila dobře a tak jí přestala radši na nějakou dobu vyhledávat.

že co si máš vykládat, že seš nezaměstnaná, takže prostě můžu mluvit o své práci. Navíc o čem lidi mluví když, já nevím, když je ti těch dvacet šest, tak všichni mluví většinou o své práci, nebo o vztazích

protože mně přijde, že já jsem se jich spíš stranila, než oni mě.

Z podobných důvodů, jak komunikační partnerka uváděla, se také rozešla se svým tehdejší partnerem.

spíš to byla taková propast...a že to, vlastně on tu práci měl a měl věci, který ho baví a já jsem furt jak blbec něco hledala a připadala jsem si jak blbec, takže to ti pak asi moc nepomůže...

Strategie boje s nezaměstnaností

Jako hlavní strategii boje s nezaměstnaností uváděla komunikační partnerka vlastní aktivitu. Humanitně vzdělané lidé se nemohou spolehnout na určitou profesní odbornost – ani na ÚP - a jejich hlavní zbraní na trhu práce je komutativnost, schopnost učit se, flexibilita apod. Za důležitou označovala pracovní aktivitu během studia (snaha získat praxi v nějakém oboru) a za jednu z hlavních z příčin (mimo typu školy) nezaměstnanosti označovala svou pasivitu v tomto směru (hlavně fakt, že si během studia tuto skutečnost neuvědomovala nebo nepřipouštěla). Za svou hlavní strategii tedy považuje vlastní vyhledávání práce (především přes internet) a chození na konkurzy.

...takže jsem prostě udělala státnice a ještě jsem si udělala tak měsíc prázdniny a pak jsem tak nějak začla hledat všude možně, samozřejmě jsem se přihlásila na pracák a ..začala jsem hledat na internetu a kupovala jsem si ty Inzert expresy a všechno možný a tak, no.

o...začala jsem postupně chodit postupně na ty konkurzy

Jako specifická strategie pro zvládání nezaměstnanosti a hlavně jako obrana proti poklesu sebehodnocení a frustraci by se pak mohlo jevit vnímání nezaměstnanosti jako přechodného životního stádia.

No tak jéda, co si myslíš, jako, že budu nadosmrti nezaměstnaná, kdo by mě živil, to sem si nikdy samozřejmě nemyslela

... samozřejmě, to mě vůbec nenapadlo, že bych byla nezaměstnaná třeba celej život.... Já jsem pořád doufala, že něco najdu a pak jsem si říkala, že kdyby ne, tak že bych už šla teda opravdu jinam, nebo vzala nějaký takový místa už hodně podřadný. Nakonec se něco našlo, takže tak.

Závěr

Na základě rozboru kvalitativního rozhovoru můžeme říci, že komunikační partnerka v průběhu nezaměstnanosti (tedy exkluze z pracovního trhu) neprožívala exkluzi ekonomickou – hlavně díky rodinnému zázemí. Komunikační partnerka však pociťovala exkluzi sociální – nebo spíše to, co bychom mohli označit jako sociální sebeexkluzi – tedy dobrovolné vyloučení z některých sociálních vztahů a zúžení vlastních sociálních sítí na základě vlastního rozhodnutí, které bylo v jejím případě způsobeno nižším sebehodnocením a z něho vyplývajícími komunikačními bariérami. Nezaměstnanost ve svém případě si komunikační partnerka vykládala víceméně strukturálně, jako důsledek nevhodně zvoleného typu vysokoškolského vzdělání.